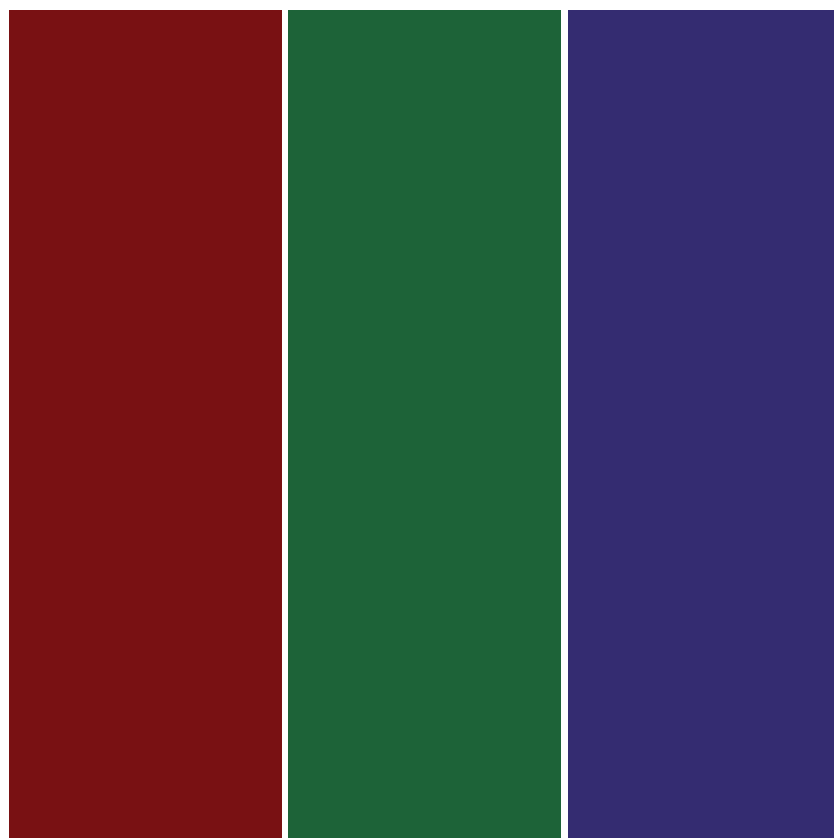

Experimentální poezie

Ladislava Nebeského

Co je experimentální poezie

Proměny v umění, tedy i v poezii jako žánru jsou spjaty s proměnami doby, myšlenkové i emocionální atmosféry ve společnosti, s ideály, vizemi, úhly pohledu na svět. Z nich se rodí touha po objevování něčeho nového, nové tvůrčí postupy.

V průběhu 60. let 20. století se v českém kulturním prostředí atmosféra proměňovala a v souvislosti s tím se zformovaly tendence inspirované dílem avantgardou dvacátých let, dílem impulsy z tehdy nových vědních oborů, zejména kybernetiky. Tzv. „nová citlivost“ (jak se tomuto přístupu k umění někdy říkalo) se projevovala odklonem od romantizující linie ke konstruktivismu, nabízela estetický zážitek z tvarů, forem a jejich konfigurací. Projevovalo se to mimo jiné posouváním hranic literárního žánru, v poezii především jazykovou a obrazovou hrou, překračováním hranic směrem k výtvarnému umění. Konstruktivismus zde není zmíněn náhodou, jak dále uvidíme, o některých básních se dá říci, že je jejich autoři spíše konstruují, než píšou.

Obvykle se uvádí, že experimentální (konkrétní, vizuální) poezie byla zaměřena hlavně na formu, významová složka byla druhotná. Formálními prostředky, z nichž byly básně vystavěny, nebyla jen slova, ale také části slov, izolovaná písmena, číslice a různé tvary i předměty, nositelem poetičnosti byly zejména jejich vzájemné vztahy, rozmístění na ploše. Mluvílo se o obrazových básních, autoři testovali, co všechno by mohlo být jako poezie prezentováno a chápáno, jinak řečeno, ohmatávali hranice poezie. Experimentální poezie má proto výrazně interdisciplinární charakter, byla (a je) rozkročena mezi literaturu a výtvarné umění, výjimečné nejsou ani přesahy směrem k hudbě (fónická poezie) a dramatu (happening). Výtvarníci zapojovali do svých děl jazykové prvky (písmena, slova), básníci různými způsoby narušovali vztahy mezi významem a formou a do svých textů zapojovali prvky výtvarné. Jejich básně nejsou vystavěny jen z vět, ale také z jednotlivých slov a jejich částí, často různě deformovaných, které vytvářejí rozmanité, vizuálně působivé konfigurace. Ne všechny takové básně je možné číst zleva doprava; není tedy divu, že experimentální poezie je prezentována nejen jako literatura, ale někdy také na výstavách.

Spojení obrazu a textu nebylo v české literatuře zcela nové. Pojem *obrazová báseň* formuloval už ve dvacátých letech 20. století teoretik poetismu Karel Teige a ve své době našel řadu přívrženců. V poválečném období tato linie českého básnictví nevymizela zcela, byla však utlumena, a teprve v polovině 60. let došlo k jejímu nebývalému rozmachu.

Experimentální poezie nebyla v té době samozřejmě českou specifikou. Inspirace zahraniční tvorbou však byla velmi omezená. Českým umělcům ji zpřístupňovali zejména Josef Hiršal a Bohumila Grögerová svými překlady. Také díky jejich kontaktům v německém, francouzském a italském prostředí se čeští tvůrci mohli seznamovat s nejnovějšími trendy v poezii a výtvarném umění a v omezené míře publikovat v některém umělecky spřízněném časopise nebo se účastnit zahraničních výstav. I v mezinárodním kontextu však šlo (a jde) o výlučnou záležitost jak na straně tvůrců, tak na straně příjemců, okruh příznivců byl vždy omezený.

Experimentální poezie se proměňovala v čase. Obvykle se uvádí, že dobou největšího rozkvětu byla právě 60. léta 20. století; je to pochopitelné, tehdy měla přichuť novosti, narušování dosavadních konvencí, objevování. Druhým vrcholem se v českém prostředí stala poslední dekáda 20. století a přelom tisíciletí; po změně režimu byl v české společnosti velký zájem i o nedávnou kulturní historii a mnozí mladí tvůrci testovali možnosti, jak na ni navázat. Hranice básnického experimentu se postupně rozvolňovaly, poezie si však zachovala některá původní specifika: vynalézavost, hravost, smysl pro absurditu. Masové rozšíření počítačů nejen usnadňovalo autorům práci (viz níže), ale také přispívalo k přesnosti provedení díla.

Česká experimentální poezie je předmětem literárněvědných a kulturněhistorických studií. Je jí věnováno také celé 14. číslo kulturně-literární revue *Pandora* z roku 2007 o rozsahu 245 stran. Čtenář tu najde teoretické a přehledové stati, ukázky z děl 30 tvůrců s jejich stručnými medailony, bibliografické odkazy

a mnoho dalších informací. Šéfredaktorka Kateřina Tošková a editorka Olga Stehlíková dbají nejen na vysokou odbornou úroveň, ale také na vstřícnost ke čtenářům. – Velmi zasvěcenou teoretickou analýzu vybraných básnických děl přináší kniha Karla Miloty *Vzorec řeči* (2011). Souborem teoretických textů s úvodní studií editorky Evy Krátké je publikace *Česká vizuální poezie* (2013). Vynikajícím znalcem nejen české experimentální poezie je Jiří Valoch, jehož studie jsou roztroušeny v mnoha časopisech a katalozích.

Proměny české experimentální poezie budeme demonstrovat na tvorbě Ladislava Nebeského.

Kdo byl Ladislav Nebeský

Doc. RNDr. Ladislav Nebeský, CSc. (1937 – 2021) pocházel z Jilemnice. Vzděláním byl matematik a celý svůj profesní život spojil s lingvistickým prostředím Filozofické fakulty UK v Praze. Zabýval se matematickou lingvistikou a teorií grafů a v obou vědních oblastech publikoval řadu hodnotných studií (www.nebesky.com/ladislav). Jeho privátním zájmem byla poezie. Od mládí hodně četl, sám psal básničky ve vázaném i volném verši, ale své pokusy nepovažoval za tak dobré, aby uvažoval o jejich publikaci. To se změnilo v polovině 60. let 20. století. Experimentální poezii se věnoval ve dvou obdobích, mezi nimiž byla dlouhá pauza: zhruba v letech 1964 – 1972 a znovu v letech 1992 – 2015.

Probíráme-li se poezií L. Nebeského uspořádanou chronologicky, je zřejmé, že konstrukční principy, na nichž je výstavba jeho básní založena, se v čase proměňují, jsou výsledkem stálého hledání, stálého experimentování. Dokladem autorova matematického vzdělání je přesnost a mimořádná formální propracovanost většiny jeho básní, nositelem poetického sdělení jsou především různorodé kombinatorické manipulace. Nabízí různé možnosti her s formami a významy, zde ukážeme jen ty nejjednodušší. Některé básně jsou hravé, vtipné a působí hlavně svou výtvarnou stránkou, jiné kladou na čtenáře značné intelektuální nároky a vyzývají ho ke spolupráci.

Kombinatorické hry (1964 – 1972)

V polovině 60. let se Ladislav Nebeský seznámil s tehdy již známými básníky Jiřím Kolářem, Josefem Hiršalem a Bohumilou Grögerovou a stal se součástí neformální skupiny autorů experimentální poezie, která se kolem nich postupně vytvořila; z mladší generace sem patřili také Vladimír Burda, Zdeněk Barborka, Jindřich Procházka, Karel Milota, Miloslav Topinka a Jiří Valoch, ze starších Emil Juliš, Ladislav Novák a Josef Honys. Jejich básnická tvorba byla velmi různorodá a právě tou různorodostí se navzájem inspirovali.

Vyvrcholením jejich společných aktivit se stala příprava obsáhlého sborníku *Vrh kostek*. Každý z 12 autorů v něm má vlastní kapitolu, ve které představil nejen ukázky své tvorby, ale také svoje tvůrčí postupy. Sborník byl připraven do tisku v roce 1968, typograficky však byl velmi náročný a při tehdejších technických možnostech se vydání oddalovalo, až bylo pozdě. V počínající normalizaci už vyjít nemohl a čekal na publikaci až do roku 1993. Obecně je *Vrh kostek* považován za důležitý doklad této větve české kulturní historie.

Je na místě připomenout, jak odlišné, ve srovnání s dneškem doslova primitivní, byly v 60. a 70. letech minulého století podmínky, za nichž autoři tehdejší experimentální poezie tvořili. Svě básně psali na psacích strojích, na těch byl k dispozici pouze jeden typ a jedna velikost písma. Úpravy a opravy prakticky nebyly možné, jestliže písař udělal chybu, musel popsaný papír (i se všemi kopiemi) zahodit a začít znovu. Možnosti rozmnožování textů nebyly pro soukromé osoby k dispozici vůbec, to si tehdejší režim dobře hlídal. Když chtěl mít autor více exemplářů své básně (a to chtěl téměř vždy, aby je mohl rozdat nebo rozeslat ostatním), musel vložit do stroje několik listů tenkého průklepového papíru a mezi ně kopíráky (tenké uhlové papíry); kvalita strojopisu byla odpovídající. Autoři experimentální poezie se v 60. letech nescházeli příliš často, nežili všichni v Praze, dochovaná korespondence však svědčí o tom, že jejich kontakty byly intenzivní; své básně a další texty i komentáře k nim si navzájem posílali obyčejnou poštou, jiná možnost nebyla. Ani s publikováním experimentální poezie to nebylo snadné. Tehdejší literární časopisy, stejně jako ostatní tisk byly pod dohledem cenzury a tato poezie už od pohledu působila podezřele. Také ne každý redaktor literárního časopisu byl příznivcem experimentální poezie. Některé básně L. Nebeského vyšly v tehdejších časopisech *Sešity pro mladou literaturu*, *Sešity pro literaturu a diskusi*, *Dialog*, *Výtvarná práce* a v některých zahraničních časopisech, sbornících a katalozích zaměřených na přesahy poezie různého druhu.

Básně L. Nebeského nabízejí čtenáři na svou dobu neobvyklý prožitek z jazyka. Autor ho dosahuje různými, někdy i velmi jednoduchými prostředky, např. uspořádáním písmen na stránce; společná přítomnost prvků na téže ploše se někdy označuje jako typografické konfigurace.

čtverec

k r u
e ž
c i n

kosočtverec

k o s
k o s
k o s

kříženci

k ř
 č
 t v e
 r
 e
 c
í ž

loyalita

```
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y

    Y Y Y Y Y Y Y Y
    Y Y Y Y Y Y Y Y
    Y Y Y Y Y Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
      Y Y Y
    Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y
    Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y
    Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y
```

co si jen počnu

```
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
u u u u u u      n n n n n n
```

i

bílý čtverec na bílém pozadí

b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á
í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b
l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í
á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l
b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á
í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b
l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í
á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l
b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á
í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b
l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í
á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l
b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á
í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b í l á b

elipsa-epilepsie

Jsou to vlastně různorodé kombinatorické manipulace (chceme-li, deformace), např. autor slova segmentuje, vybírá si jen některé prvky, různě je posouvá, jedno slovo plynule přechází v druhé. Je zřejmá jeho radost ze hry se slovy a významy, s víceznačností i z navozování umělých vztahů mezi významy, kterou nabízí čtenáři.

utichání

hlukhlukhlukhlukluk
thluklukhkhlukhluko
tihlukhlukhluklukho
tichlukhluluklukcho
tichhlukhluklukicho
tichohlukhkhlukticho
tichothlukhlukoticho
tichotihlulukhoticho
tichotichlukchoticho
tichotichhkichoticho
tichotichotichoticho

spektrum

fialová
fiažová
finžová
fianžová
franžová
oranžová

pravděpodobnosti

jidesetta
jidvacetta
jitřicetta
jičtyřicetta
jipadesátta
jišedesátta
jisedndesátta
jiosmdesátta
jidevadesátta
jistota

zelené osmiverší

modré ž
modré l
modré u
modré ť

žluté m
žluté o
žluté d
žluté ř

životopis

devět
osud
sedm
čest
trpět
čtyři
tři
dva
jed

V některých básních využívá hromadění písmen a slov.

prolog

p
rr
vvv
nnnn
ííííí

pppppp
ííííííí
ssssssss
mmmmmmmmmm
eeeeeeeeeee
nnnnnnnnnnn
oooooooooooo

jjjjjjjjjjjjjj
eeeeeeeeeeeeeee

nnnnnnnnnnnnnnnn
aaaaaaaaaaaaaaaa
pppppppppppppppppp
ssssssssssssssssss
áááááááááááááááá
nnnnnnnnnnnnnnnnnn
oooooooooooooooooooo

jjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjj
eeeeeeeeeeeeeeeeeeee
dddddddddddddddddddd
nnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnn
oooooooooooooooooooooooo
dddddddddddddddddddd
uuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuu
šššššššššššššššššššššššššššššš
eeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeee

/bez názvu/

prrvvnnnnnííííí ppppppíííííííííííss
ssssmmmmmmmmmeeeeeeeeeennnnnnnn
nnnoooooooooooooojjjjjjjjjjjjjjee
eeeeeeeeeee nnnnnnnnnnnnnnaaaaa
aaaaaaaaaapppppppppppppppppppssss
ssssssssssssssáááááááááááááááááá
ánnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnoooooooooo
oooooooooooojjjjjjjjjjjjjjjjjjjj
jeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeddddddd
ddddddddddddddnnnnnnnnnnnnnnnn
nnnnnnnnnooooooooooooooooooooooooo
oodddddddddddddddddddddddddduu
uuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuuušššššš
šššššššššššššššššššššššššššššš
eeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeee

/bez názvu/

BĚLČERŇBĚLČERŇ	ČERŇBĚLČERŇBĚL
BĚLČERŇBĚLČERŇ	ČERŇBĚLČERŇBĚL
BĚLČERŇBĚLČERŇ	ČERŇBĚLČERŇBĚL
BĚLČERŇBĚLČERŇ	ČERŇBĚLČERŇBĚL
BĚLČERŇBĚLČERŇ	ČERŇBĚLČERŇBĚL
BĚLČERŇBĚLČERŇ	ČERŇBĚLČERŇBĚL
BĚLČERŇBĚLČERŇ	ČERŇBĚLČERŇBĚL

místo B čti Č	místo B čti E
místo Č čti Ň	místo Č čti B
místo E čti B	místo E čti Ě
místo Ě čti E	místo Ě čti R
místo L čti R	místo L čti Ň
místo Ň čti L	místo Ň čti Č
místo R čti E	místo R čti L

posedlost

z
zet
zet é té
zet é té é té é
zat é té é té é é té é é
zat é té é té é é té é é é té é é
zat é té é té é é té é é é té é é é té é é é é
...

Časté jsou významové posuny; seskupení významově posunutých prvků působí vzájemným sousedstvím. Autor staví slova nebo jejich torza nečekaně vedle sebe nebo za sebou, pohrává si s členěním, spojováním a přeskupováním slov a jejich částí:

krajina

v dálce
se černá
les
t

kolem nás
je dokonalá
past
va

opravdu:
někde blízko
mlaská
býk

ovec

zlo

mrtev král
mrtev král

břichohříchu
pupeklo
rájem
červů

mrtev král
vládne dál

černí červi
čer ničeho
podpírají
žezločin

o co

čte co ti
na očích

na oko
vyčítá

korzár
korz

smí pláč
plá smích

ti šeptá
tiše ptá

korzár
korzetů

vším

vší si ne
všímat...
vší mat

vši si
všímají...
vši mají

uši

štvanice

pohořelec
až k hrdlořezům

konopný
provás i
pro nás
tu a tam
strmí
sloupež
anebo
lež jak věž
a kolem
lámání

s vese
loupí
sní
šlape
popravčí če
tatata

havran

ranou vrány
hasne snění
a něha s ním

vrané ráno
hasne louče
začne loučení

veselé svátky

na bílou sobotu černý pátek
na černý pátek modré pondělí
na modré pondělí zelený čtvrtek
na zelený čtvrtek bílý pátek
na bílý pátek černé pondělí
na černé pondělí modrý čtvrtek
na modrý čtvrtek zelená sobota
na zelenou sobotu bílé pondělí
na bílé pondělí černý čtvrtek
na černý čtvrtek modrá sobota
na modrou sobotu zelený pátek
na zelený pátek bílý čtvrtek
na bílý čtvrtek černá sobota
na černou sobotu modrý pátek
na modrý pátek zelené pondělí
na zelené pondělí bílá sobota

Některé deformované prvky jsou konstantní, jiné rotují a vytvářejí falešnou syntaktickou strukturu (napomáhá tomu homonymie českého tvarosloví).

permutace

peří se a bílá sněží
se nad černou noční ptačí

sněží se a bílá noční
se nad černou ptačí peří

noční se a bílá ptačí
se nad černou peří sněží

ptačí se a bílá peří
se nad černou sněží noční

Dalším typem deformací je text, který sám sebe popisuje a zároveň deformaci uskutečňuje.

pětiverší

zde zamlčeno jedno slovo
jsou zamlčena dvě
zde tři
čtyři

třináctihlasí

v ptm vrš chb dset písmen
v p chybí sedm pí
té vši chybí jed písmen
v jm verši chybí devět písmen
í verši chyb třináct íen
v desátém ei yí e
m rš chb ptnct pm
v áctém verši chybí náct písmen
sedmém sedmnáct písmen
v čtvrtém verši chybí osm
v osmém verši chybí
ué erši chybí trnáct íe
tm verši chybí tt písmen

Složitějším způsobem deformace je kódování, někdy velmi sofistikované. S tím se setkáváme v poezii L. Nebeského opakovaně. V 60. letech byly jeho specifickou binární básně. Po ukončení studia pracoval několik měsíců jako programátor a programy pro tehdejší počítače se psaly v binárním kódu, který měl dva znaky (I a 0). Tady byl jen krok k využití binárního kódu v poezii.

Jak sám Nebeský uvádí, konstrukce binární básně má dvě části: v přípravné části autor přiřadí každému písmenu zvoleného slova jeho binární kód (posloupnost znaků 0 a I), slovo je tedy dále zastoupeno zakódováním jeho písmen. Znaky pro jednotlivá písmena jsou voleny tak, aby mezi posloupnostmi znaků pro zakódovaná slova vznikl vztah, který nějak (v různých básních různě) koresponduje s významy zakódovaných slov.

Např. v následující binární básni znaky pro slova *světlo* a *tma* respektují protikladné významy slov, jsou umístěny opačně (na každé pozici má vždy jeden 0 a druhý I); posloupnost znaků pro slovo *stín* odpovídá první polovinou posloupnosti znaků pro *světlo* a druhou polovinou posloupnosti znaků pro slovo *tma*.

světlo, tma, stín

a	OIIIO	l	OO	s	OIO
ě	II	m	OIOOOI	t	IOI
í	IOIO	n	IIIO	v	IO
		o	OI		

OIOIOIIIOIOOOI	světlo
IOIOIOOOIOIIIO	tma

OIOIOIIIOIOOOI	světlo
OIOIOIIIOIOIIIO	stín
IOIOIOOOIOIIIO	tma

Podobně je tomu v básni *pravda, polopravda, lež*.

/bez názvu/

a	I	l	OOII00	r	II00I
d	OI	o	II	v	O
		p	II00		

II00II00II00II	pravda
II00II00II00IIII00II00II00II	polopravda
II00II00II00II	pravda

II00II00II00II	lež
II00II00II00IIII00II00II00II	polopravda
II00II00II00II	lež

e	IO0II0	p	I	ž	OII
d	II00	o	I00	v	00
a	II	l	II00I	r	IIIO0

Jindy autor dosahuje napětí mezi formou a významem tím, že slova s protikladnými významy zakóduje stejnou posloupností znaků.

/bez názvu/

a	I	e	OOI	ň	IOII
b	IIO	ě	OIOIIOI	o	OIIIO
c	IO	í	OOIOI	r	OIIIO
č	II	l	OII	u	OIO
d	OOII	m	OI	ž	OIOI
		n	O		

OOIIIOIO	noc
OOIIIOIO	den

OIOIOOIOI	muž
OIOIOOIOI	žena

OIIOOIOIIO	rub
OIIOOIOIIO	líc

IIOOIOIIIOIIOI	běl
IIOOIOIIIOIIOI	čerň

Podobně jako v jiných básních, i zde si pohrává s významovými posuny.

/bez názvu/

a	00101	h	00011	o	00100
á	11000	j	10111	p	10001
b	10000	l	01100	r	11111
c	10100	m	11011	t	00111
d	11101	n	00000	v	11001
e	01110			z	00110

0001111111110000	hrb
0011111111100000	trn

011000111000111	let
100011100011101	pád

110110010010100	moc
110010010100110	vaz

110110111011101	med
101110111011101	jed

binární text

a	I	ě	IOI	ř	OOI
c	IO	k	O	š	IOO
e	OO	n	II	t	IIO
		p	OI		

IIOOOIOOIIOOIIIIOI	třešně
OIOOIIOOI	pecka
OIOOIIOOI	pecka
IIOOOIOOIIOOIIIIOI	švestka

e	OO	s	I00	v	OOI
c	IO	p	OI	t	III
a	I	k	O	š	OOI

Konstruoval také básně, v nichž stejný binární kód odpovídá témuž slovu ve dvou a více jazycích.

a	III	l	IOO
c	IOI	n	OI
d	IOOIOII	r	OIOIIO
e	IO	s	II
g	IIOIOIOO	t	O
h	OIO	u	IOIII
i	IOIIIIOIIIIOIOIIO	w	IIIO
k	OIIIOIO	z	IIII

IIIOIOIOIIIOIIIIOIOIIIOIIII	schwarz
IIIOIOIOIIIOIIIIOIOIIIOIIII	weiss

OIIIIIOIOIOO	tag
OIIIIIOIOIOO	nacht

IOOIOIIIOIIIOIOIIIOIOIOIOO	licht
IOOIOIIIOIIIOIOIIIOIOIOIOO	dunkel

identity

a	I	m	OIII	u	OIIIIII
e	III	n	II	w	OII
f	O	i	IOIII	ž	OIIIIOIIIO
		r	IIIOII		

OIIIOIIIOIIIIII	žena
OIIIOIIIOIIIIII	femme
OIIIOIIIOIIIIII	woman
OIIIOIIIOIIIIII	frau

Neviditelnost a prázdno (1992 – 2010)

Když se L. Nebeský po dlouhé pauze k experimentální poezii vrátil, přišel nejen s novými nápady, ale hlavně s novým konstrukčním principem. V 90. letech byl fascinován myšlenkou, že zdrojem poetického zážitku mohou být i mezery, prázdno, různé způsoby čtení neviditelného. Viditelná písmena nebo slova jsou v jeho básních tohoto období vodítkem k odhalení písmen nebo slov neviditelných, napsané je oporou pro čtení nenapsaného, chybějícího. Je mnoho způsobů, jak toho docílit, od jednoduchých hříček k velmi sofistikovaným postupům.

Autor si znovu pohrává s přibýváním a ubýváním chybějících slov.

/bez názvu/

Na dalším řádku chybí jedno slovo.

dalším řádku chybějí dvě slova.

dalším řádku chybějí tři.

Na chybějí čtyři.

dalším pět.

šest.

.

čtyři.

dalším tři.

Na chybějí dvě.

dalším řádku chybí jedno.

dalším řádku nechybí žádné slovo.

Na dalším řádku chybí jedno slovo.

...

Dvě básně

1

Přespříští dvojverší
bude neviditelné

Příští dvojverší
bude neviditelné

2

Toto dvojverší
není neviditelné.

Minulé dvojverší
bylo neviditelné.

Předminulé dvojverší
bylo neviditelné

Kam asi

Kam asi zmizelo těch devět slov z devátého
Kam asi zmizelo osm z osmého verše
Kam těch sedm slov ze verše
 asi zmizelo těch slov šestého
Kam asi pět pátého
 ta čtyři čtvrtého
 ta tři
 druhého

Prázdnem po jednom písmenu je zakódováno jiné písmeno.

/bez názvu/

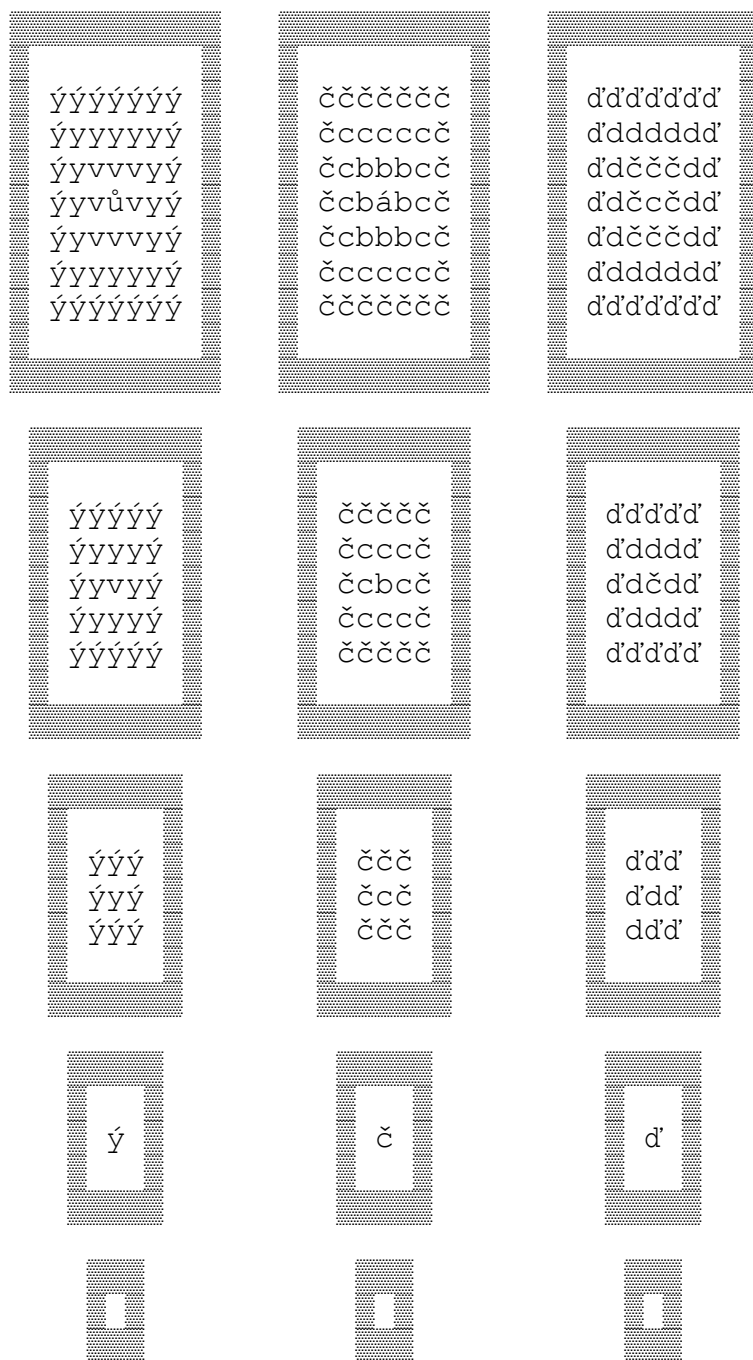
ŽLUŤ	
ŽLU	Ť
ŽL	UŤ
Ž	LUŤ
	ŽLUŤ

prázdnem po písmenu L je zakódováno písmeno O
prázdnem po písmenu Ť je zakódováno písmeno Ř
prázdnem po písmenu U je zakódováno písmeno D
prázdnem po písmenu Ž je zakódováno písmeno M

Mnoho básní je vystavěno na následujícím principu: základem jsou řádky nebo sloupce abecedně uspořádaných viditelných písmen přerušené prázdným řádkem nebo prázdným sloupcem. Právě abecední uspořádání je oporou pro čtení neviditelného, zdánlivě prázdná místa jsou obsazena neviditelnými znaky. Často se na konstrukci básně podílejí i jiné grafické prvky.

Průhledné je to v básni *zde*, kde jsou neviditelná písmena jen tři.

zde

Autor vlastně pro čtenáře připravuje hru a je jen na něm, jestli se jí zúčastní a pokusí se nalézt na prázdném místě slovo. Některé konstrukce jsou velmi sofistikované, zde uvádíme jen takové, kde autor poskytuje „náповědu“ (graficky nebo názvem básně).

/bez názvu/

y e y ú u k ů j	š ě ů f i m ů ó
ď v u ť j ú í	t f v g í n v
ů ť t í u i	ť g y h j ň
t š i ť h	u h ý i k
s h t g	ú i z í
g š f	ů í ž
š ě	v j
é	Y
é	Y
š ě	v j
g t f	ú í ž
s h ť g	ú i z í
t š i u h	u h ý i k
ů ť t í ú i	ť g y h j ň
ď v u ť j ů í	t f v g í n v
y e y ú u k v j	š ě ů f i m ů ó
ý é ý ů ú l y k	s é ú ě h l u o
z ě z v ů m ý l	ř e u é g k ť ň
ž f ž y v n z m	r ď ť e f j t n
a g a ý y ň ž n	p d t ď ě í š m
á h á z ý o a ň	ó č š d é i s l
b i b ž z ó á	o c s č e h ř k
c í c a ž p	b ř c ď g r j
č j č á a	r b d f p í
d k d b	á č ě ó i
ď l ď	c é o h
e m	e ň g
é	n f
	ě

pust'

ó **p** u r
o ť **s** ú ř
ň t ř **t'** š ů s
n š r t u t v š
m s p š ú ť y t
l ř ó s ů u ý ť
k r o ř v ú z u
p ň r y ů ž
n p ý v
ó z

ó **p** u r
o ť **s** ú ř
ň t ř **t'** š ů s
n š r t u t v š
m s p š ú ť y t
l ř ó s ů u ý ť
k r o ř v ú z u
p ň r y ů ž
n p ý v
ó z

ó
o ť
ň t ř
n š r t
m s p š
l ř ó s
k r o ř
p ň r
n p
ó

s
š v
t y ť
ť ý u ů
u z ú v
ž ů y
v ý
z

odejdi

i t
 ý í t i
 ž z j š h j
 e a ž k s g í p
 ý é á a l ř f i ó i
 d z ě b á m r ě h o h o
 d' ž f c b n p é g ň g ň
 e a g č c ň ó e f n f n
 é á h d č o d' ě m ě m
 ě b i d' d é l é l
 i f c í e k e k t
 ý í g č j d' j t i
 ž z j h d í š h j
 e a ž k i s g í p
 ý é á a l ř f i ó i
 d z ě b á m r ě h o h o

t ř ň p y l p č v ů á d'
 r n ó v k r d y v b
 m o ů j z ř d' ý y
 ň ú í ý ů ž s e z
 u i y ú s v a š é
 h v u ř t š y á t
 ů t' r š a t' t ý b
 ú t p s ž ň á u t' z c
 u š ó ř z n o b ú u ž č
 t' s o r ý m ó c ů ú a d
 t ř ň p y l p č v ů á d'
 r n ó v k r d y v b
 m o ů j ř d' ý y
 ň ú í s e z
 u i š é
 h t

tiše

ň d o ý z
n d' ó y ů
ž ň e ň v n y j
a o é r ř s ů m v í
á o ó b p c f ř g š t' i t' f
č r g š t' i t' f
d s d' š e

ň d o ý z
n d' ó y ů
ž ň e ň v n y j
a o é r ř s ů m v í
á o ó b p c f ř g š t' i t' f
č r g š t' i t' f
d s d' š e

ň d o ý z
n d' ó y ů
ž ň e ň v n y j
a o é r ř s ů m v í
á o ó b p c f ř g š t' i t' f
č r g š t' i t' f
d s d' š e

polostín

k
l j
m k h
n l i l
ň m í m p
o n j n r s
ó ň k ň ř š i

ó m ó š t j ň
n p t u k o
r ť ú l ó
u ů m p
v n r
ň ř
s

oheň

llllllllll	mmmmmmmm	nnnnnnnn	ňňňňňňňň
lmmmmmmml	mnnnnnnnm	nňňňňňňň	ň ň
lmnnnnnml	mnňňňňňnm	nň ňn	ň ň
lmnňňňnml	mnň ňnm	nň ňn	ň ň
lmnň ňnml	mnň ňnm	nň ňn	ň ň
lmnňňňnml	mnň ňnm	nň ňn	ň ň
lmnnnnnml	mnňňňňňnm	nň ňn	ň ň
lmmmmmmml	mnnnnnnnm	nňňňňňňň	ň ň
llllllllll	mmmmmmmm	nnnnnnnn	ňňňňňňňň

éééééééé	ěěěěěěěě	fffffffff	ggggggggg
éěěěěěěé	ěffffffě	fgggggggf	g g
éěffffffé	ěfgggggfě	fg gf	g g
éěfgggfěé	ěfg gfě	fg gf	g g
éěfg gfěé	ěfg gfě	fg gf	g g
éěfgggfěé	ěfg gfě	fg gf	g g
éěffffffé	ěfgggggfě	fg gf	g g
éěěěěěěé	fffffffff	fgggggggf	g g
éééééééé	ěěěěěěěě	fffffffff	ggggggggg

cccccccc	čččččččč	dddddddd	d'd'd'd'd'd'
cččččččc	čddddddč	dd'd'd'd'd'	d' d'
cčddddčd	čdd'd'd'd'	dd' d'd	d' d'
cčdd'd'd'	čdd' d'd'	dd' d'd	d' d'
cčdd' d'd'	čdd' d'd'	dd' d'd	d' d'
cčdd'd'd'	čdd' d'd'	dd' d'd	d' d'
cčddddčc	čdd'd'd'd'	dd' d'd	d' d'
cččččččc	čddddddč	dd'd'd'd'd'	d' d'
cccccccc	čččččččč	dddddddd	d'd'd'd'd'd'

kkkkkkkk	llllllllll	mmmmmmmm	nnnnnnnn
kl111111k	lmmmmmmml	mnnnnnnnm	n n
klmmmmmlk	lmnnnnnml	mn nm	n n
klmnnnmlk	lmn nml	mn nm	n n
klmn úmlk	lmn nml	mn nm	n n
klmnnnmlk	lmn nml	mn nm	n n
klmmmmmlk	lmnnnnnml	mn nm	n n
kl111111k	lmmmmmmml	mnnnnnnnm	n n
kkkkkkkk	llllllllll	mmmmmmmm	nnnnnnnn

propast

f	g	h	i	í	j	k	l	m	n	ň	o	ó	r	ř	s	š	t	ť	u	ú	ů	v	y	ý	z
g	h	i	í	j	k	l	m	n	ň	o	ó	p	ř	s	š	t	ť	u	ú	ů	v	y	ý	z	ž
é	ě	f	g	h	i	í	j	k	l	m	n	ň	ó	p	r	ř	s	š	t	ť	u	ú	ů	v	y
f	g	h	i	í	j	k	l	m	n	ň	o	ó	r	ř	s	š	t	ť	u	ú	ů	v	y	ý	z
ř	s	š	t	ť	u	ú	ů	v	y	ý	z	ž	á	b	c	č	d	ď	e	é	ě	f	g	h	i
i	í	j	k	l	m	n	ň	o	ó	p	r	ř	š	t	ť	u	ú	ů	v	y	ý	z	ž	a	á
j	k	l	m	n	ň	o	ó	p	r	ř	s	š	ť	u	ú	ů	v	y	ý	z	ž	a	á	b	c

f																									z								
g	g																								ý	ž							
é	h	h																						y	z	y							
f	ě	i	í																					v	ý	v	z						
ř	g	f	í	i																				ů	y	ů	ý	i					
i	s	h	g	j	j																			ú	v	ú	y	h	á				
j	í	š	i	h	k	k																		u	ů	u	v	g	a	c			
	k	j	t	í	i	l	l																	ť	ú	ť	ů	f	ž	b			
		l	k	ť	j	í	m	m																t	u	t	ú	ě	z	á			
			m	l	u	k	j	n	n															š	ť	š	u	é	ý	a			
				n	m	ú	l	k	ň	ň														s	t	s	ť	e	y	ž			
					ň	n	ů	m	l	o	o													ř	š	ř	t	ď	v	z			
						o	ň	v	n	m	ó	ó												r	s	s	š	d	ů	ý			
f																								ř	p	s	č	ú	y		z		
g																								ó	ř	c	u	v			ž		
é																								r	b	ť	ů				y		
f																																z	
ř	g																														z		
i	h																														ý	i	
j	ě																														z	á	
																															v	c	
																																ý	
																																y	h
																																ý	a
																																ú	b
																																y	
																																v	g
																																y	ž
																																ú	á
																																v	
																																ů	f
																																v	z
																																u	a

Plošné binární básně (2010 – 2015)

V posledním období své umělecké činnosti L. Nebeský volně navázal na svoji původní myšlenku binárních básní (viz výše). Vypracoval však zcela nový konstrukční postup. Opět jsou ve hře pouze dva prvky, tentokrát černý a bílý čtvereček (■ a □), tedy znovu binární kód. Každému písmenu slova přiřazuje autor kód složený z černých a bílých čtverečků uspořádaných do tvaru dvojrozměrného obrazce: zároveň vodorovně do řádků i svisle do sloupců. Pro tento typ básní zavedl termín *plošné binární básně* a pro ty předchozí, jejichž kód je složený z jedniček a nul, zvolil kvůli odlišení dodatečně termín *lineární binární básně*.

Plošná binární básně má dvě složky: jazykovou a vizuální. Jazykovou složkou je nápis na obvodu obrazu, vizuální složkou je obraz, který zakódováním nápisu vznikl. Jinak řečeno, zakódovaná věta je napsána na obvodu struktury složené z černých a bílých prvků. Struktura, do níž je věta zakódována, je obrazem věty, ten se člení do řádků a sloupců. Plošné binární básně jsou tvarově pestré, poskytují mnoho možností pro hru s významy. Cestou k uměleckému prožitku je tu konfrontace různorodých obrazců tvořených černými a bílými čtverečky s obsahy nápisů na jejich obvodu.

Nabízejí se jednoduché, vizuálně působivé hříčky.

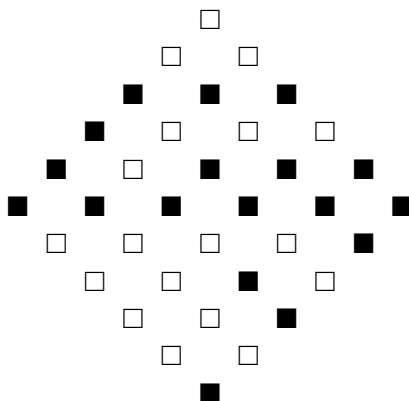
/bez názvu/

■ ■	r	■ □
■ □	o	□ □
■ ■	z	■ ■
■ □	p	□ ■
■ □	o	□ □
□ ■	l	■ □
□ □	c	□ □
□ □	e	□ ■
□ ■	n	■ ■

c	□ □ □ □	n	□ ■ ■ ■	p	■ □ □ ■
e	□ □ □ ■	o	■ □ □ □	r	■ ■ ■ □
l	□ ■ ■ □			z	■ ■ ■ ■

/bez názvu/

■ ■ ■ ■ □ □	r
□ ■ □ □ ■ □	a
□ □ ■ ■ □ ■	d
□ □ □ ■ ■ □	o
□ □ ■ □ ■ ■	s
■ □ ■ □ ■ ■	t

□ □ ■ □ ■ ■	s
□ ■ □ ■ ■ ■	m
■ □ ■ ■ □ □	u
■ □ ■ □ ■ ■	t
■ ■ □ □ □ □	e
■ □ □ □ □ ■	k

a	□ ■ □ □ ■ □	k	■ □ □ □ □ ■	s	□ □ ■ □ ■ ■
d	□ □ ■ ■ □ ■	m	□ ■ □ ■ ■ ■	t	■ □ ■ □ ■ ■
e	■ ■ □ □ □ □	o	□ □ □ ■ ■ □	u	■ □ ■ ■ □ □
		r	■ ■ ■ ■ □ □		

Autor si pohrává se vztahy mezi obrazy a významy, přidává i další prvky

/bez názvu/

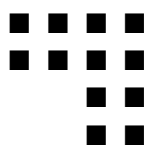
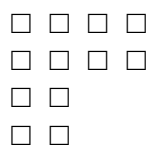
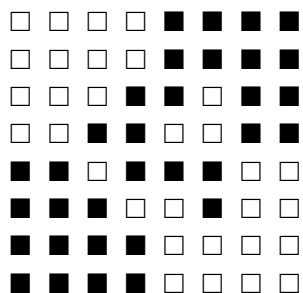
s t ř e d

p	□	■	□	■	□	■	□
r	□	□	□	■	■	□	□
á	■	■	■	■	□	□	□
	■	■	■		■	■	■
z	■	□	□	■	■	■	□
d	□	□	□	■	□	□	□
n	□	■	■	■	■	■	□

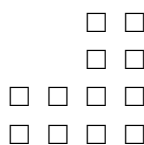
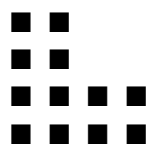
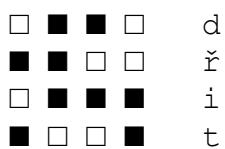
ý

á	■	■	■	■	□	□	□
d	□	□	□	■	□	□	□
e	■	□	□	■	■	□	■
n	□	■	■	■	■	■	□
p	□	■	□	■	□	■	□
r	□	□	□	■	■	□	□
ř	□	■	□	■	■	□	■
s	■	□	■	■	□	□	■
t	□	□	■	■	□	□	■
ý	□	□	■	■	■	□	□
z	■	□	□	■	■	■	□

/bez názvu/

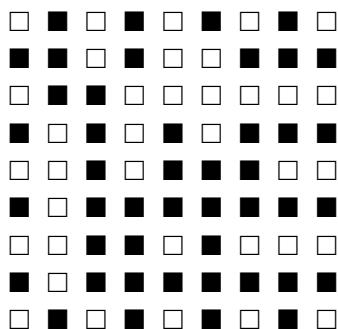

v y j á

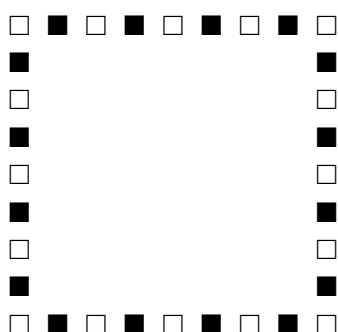
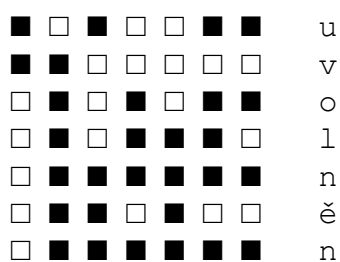

á		j		t	
d		ř		v	
i				y	

/bez názvu/

v n i t ř e k

e	■	□	■	■	■	□	■					o	□	■	□	■	□	■	■
ě	□	■	■	□	■	□	□					ř	□	□	□	■	■	■	■
i	■	□	□	□	■	■	■					t	□	□	■	■	■	□	■
k	■	□	■	□	■	□	■					u	■	□	■	□	□	■	■
l	□	■	□	■	■	■	□					v	■	■	□	□	□	□	□
n	□	■	■	■	■	■	■												

/bez názvu/

n ě m á d i

·	■	□	□	□	■	□	a
□	·	■	□	■	□	■	g
□	□	·	□	■	■	■	o
■	□	□	·	□	□	■	n
□	□	□	■	·	■	□	á
□	■	□	■	□	·	□	l
■	■	□	□	□	■	·	a

a	■	■	□	□	□	■	□	i	□	■	■	■	□	■	□
á	□	□	□	■	■	■	□	l	□	■	□	■	■	□	■
đ	■	□	■	□	■	□	■	m	□	■	□	□	□	□	□
ě	■	□	□	□	□	■	■	n	■	□	□	■	□	□	■
g	□	□	■	□	■	□	■	o	□	□	□	□	■	■	■

Stejný nápis může být zakódován více obrazy.

čtyřikrát

o t o m a l e

■ ■ ■ ■ □ □ □ □	n
□ □ □ □ ■ ■ □ ■	i
□ ■ ■ □ □ □ ■ ■ ■	c
□ □ ■ □ □ ■ ■ ■ □	
■ ■ ■ ■ □ □ □ □	n
□ □ ■ □ □ □ ■ ■ □	e
□ ■ ■ □ ■ ■ □ ■ ■	v
□ ■ ■ □ ■ ■ ■ ■ ■	í
□ ■ □ □ □ ■ ■ □	m

o t o m a l e

□ ■ □ ■ □ □ ■ □	n
□ □ ■ □ ■ ■ □ □	i
■ ■ ■ □ □ ■ ■ ■	c
■ □ ■ □ ■ □ □ □	
□ ■ □ ■ □ □ ■ □	n
□ □ ■ □ □ □ ■ □	e
□ □ □ □ ■ ■ □ □	v
■ ■ □ □ ■ □ ■ □ ■	í
□ ■ □ □ □ ■ ■ □	m

o t o m a l e

■ ■ □ ■ □ ■ □ □	n
■ □ □ ■ ■ □ □ □	i
■ ■ ■ ■ ■ □ □ □	c
□ ■ □ □ □ □ □ □	
■ ■ □ ■ □ ■ □ □	n
□ □ □ □ □ ■ ■ □	e
■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	v
■ ■ ■ ■ ■ □ ■ □ ■	í
□ ■ ■ □ □ ■ ■ □	m

o t o m a l e

□ □ □ □ □ □ □ ■	n
■ ■ □ ■ □ ■ □ ■ ■	i
□ □ □ □ □ ■ ■ ■	c
■ □ □ ■ □ □ ■ ■ ■	
□ □ □ □ □ □ □ ■	n
■ ■ ■ ■ ■ □ ■ ■ □	e
□ ■ ■ □ ■ ■ □ □ ■	v
■ ■ □ ■ ■ □ □ □ ■	í
□ □ □ □ □ ■ ■ ■ □	m

Téměř stejné obrazy mohou být zakódováním nápisů s protichůdnými významy. V několika cyklech básní autor o sblížení protichůdných vět cíleně usiluje.

I

	t	y		v	ý	b	u	c	h	y	
	■	■	□	■	■	■	■	□	□	■	b
	■	■	□	■	■	■	■	□	■	■	y
	■	□	■	□	■	□	■	□	□	□	l
	■	■	□	■	■	■	■	□	■	■	y
d	□	■	□	■	□	■	□	□	□	■	
ě	■	■	□	□	■	■	□	■	■	■	
s	■	■	■	■	■	■	■	□	■	■	
i	■	□	■	■	□	□	□	□	■	□	
v	■	■	□	■	■	□	■	■	■	■	
é	■	■	□	■	■	■	□	□	□	■	

	j	á		j	s	e	m		t	o	
	■	■	□	■	■	■	■	□	□	■	c
	■	■	□	■	■	■	■	□	■	□	e
	■	■	□	■	■	□	■	□	□	■	l
	■	■	□	■	■	■	□	□	■	■	é
z	□	□	■	□	■	■	□	□	□	■	
a	■	■	□	■	■	■	□	■	■	■	
s	■	■	■	■	■	■	■	□	■	■	
p	■	□	■	■	□	□	□	□	■	□	
a	■	■	□	■	■	■	□	■	■	■	
l	■	■	□	■	■	□	■	□	□	■	

II

o d r á n a s e

	■	□	■	■	■	■	□	□	□	□	n
	□	□	□	□	■	□	□	■	□	□	a
	■	□	□	■	□	■	□	□	□	■	t
	■	□	■	■	■	■	□	□	□	■	o
t	■	□	■	■	■	■	□	□	□	■	
ě	■	□	□	■	□	□	□	□	□	■	
š	□	■	□	□	□	□	■	□	□	□	
í	□	□	□	■	□	□	□	■	□	□	
m	■	□	■	□	■	□	□	□	□	■	

t o

	■	□	■	■	■	■	□	□	□	□	b
	□	□	□	□	■	□	□	■	□	■	y
	■	□	□	■	□	■	□	□	□	■	l
	□	■	■	■	■	■	■	□	□	■	o
v	■	□	□	■	■	■	■	□	□	■	
e	■	□	■	■	■	■	□	□	□	■	
l	■	□	□	■	□	■	□	□	□	■	
i	□	■	□	□	□	□	■	□	□	□	
k	□	□	□	■	□	□	□	■	□	□	
é	■	□	■	□	■	□	□	□	□	■	

z k l a m á n í

III

v ý t e ě n ě j s e m

s ■ □ ■ □ □ ■ □ ■ □ ■ □ □
i ■ □ ■ □ ■ ■ ■ ■ □ □ □ ■
p ■ □ ■ □ □ □ ■ ■ □ ■ □ □
o ■ ■ ■ □ ■ ■ □ □ □ □ ■ ■
c □ □ □ ■ □ □ □ ■ ■ ■ ■ □
h □ □ □ □ ■ □ □ □ □ □ ■
u ■ ■ □ ■ □ ■ □ □ □ ■ ■ ■
t ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ ■ □ ■ □
n ■ ■ □ ■ □ ■ □ ■ □ ■ ■ □
a □ □ ■ □ □ ■ □ ■ ■ □ □ □
l □ □ □ ■ ■ □ ■ □ ■ □ ■ ■

t ■ □ ■ □ □ ■ □ ■ □ ■ □ □
o ■ □ ■ □ ■ ■ ■ ■ □ □ □ ■
a ■ □ ■ □ □ □ ■ ■ □ □ ■ ■
l □ □ □ ■ □ □ □ ■ ■ ■ □ ■
e □ □ □ ■ □ □ □ ■ ■ ■ □ □
v ■ ■ ■ □ □ ■ □ □ □ ■ ■ ■
ů ■ ■ ■ ■ □ □ □ □ ■ □ ■ □
b ■ ■ ■ ■ □ ■ □ ■ ■ ■ ■ □
e □ □ □ ■ □ □ □ ■ ■ ■ □ □
c □ □ □ ■ ■ □ ■ □ ■ □ ■ ■

n e n í k j í d l u

Charakteristickým rysem experimentální poezie Ladislava Nebeského jsou hry s významy, s jejich posuny, vrstvením, překrýváním, opozicemi. Ve svých básních upozorňuje na možné vztahy mezi významy, mezi významy a formami, poukazuje na nečekané, vtipné, až groteskní souvislosti a jejich prostřednictvím čtenáři nabízí originální umělecký prožitek. Byl si dobře vědom toho, že některé jeho básně vyžadují od čtenáře značné intelektuální nasazení, někdy mu v tom sám pomáhal různými nápovědami, publikoval i několik textů, v nichž své konstrukční postupy vykládá. Překonání konstrukční složitosti básně („vyluštění“) však nepovažoval za cíl, ale pouze za prostředek k tomu, aby se před vnímavým čtenářem plně otevřel autorův poetický záměr.

Pramen

Nebeský, Ladislav: *Experimentální poezie (1. Kombinatorické hry; 2. Neviditelnost a prázdno; 3. Plošné binární básně)*. Editor David Nebeský. Úvod Olga Stehlíková. Nakladatelství TN 2022.

Literatura

Hiršal, Josef, Grögerová, Bohumila (eds.): *Experimentální poezie*. Praha, Odeon, 1967

Hiršal, Josef, Grögerová, Bohumila (eds.): *Vrh kostek*. Praha, Torst, 1993

Krátká, Eva (ed.): *Česká vizuální poezie. Teoretické texty*. Brno, Host, 2013

Milota, Karel: *Vzorec řeči*. Praha, Torst, 2011

Stehlíková, Olga: Možnosti a podoby literárního experimentu. *Pandora. Kulturně-literární revue 2007*, č. 14, s. 12 -16; (celé číslo časopisu Pandora 2007, č. 14 o rozsahu 245 stran je věnováno výhradně experimentální poezii)